

Lausunto

3.11.2020

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Asia: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan asiantuntijatyöpaja Ikääntymisen tulevaisuus

Viite: Asiantuntijalausuntopyyntö 9.10.2020

Teema: Ikääntyminen ja tulevaisuuden Suomi

1 Itä-Suomen Hyvinvointivoimala (VOIMALA)

Taustaorganisaatio lyhyesti

Itä-Suomen Hyvinvointivoimala on koulutuksen ja työelämän uudistaja. VOIMALA kehittää kokonaisvaltaisia hyvinvointipalveluja, edistää näihin palveluihin liittyvää osaamista ja vahvistaa tutkimus- ja kehittämis-toiminnan sekä koulutuksen ja työelämän välistä yhteistyötä. Painopiste on sosiaali-, terveys-, opetus- ja kulttuurialojen välisessä yhteistyössä.

Yhteistyöverkoston taustalla on tarve lisätä alueen asukkaiden hyvinvointia sekä huolehtia osaavan työvoiman jaksamisesta ja saatavuudesta maakunnassa. Toiminta perustuu kokonaisvaltaisen, systemisen ajattelutavan omaksumiseen. Integroinnin avulla koulutetut ammattilaiset pystyvät entistä paremmin vastaamaan tulevaisuuden palvelutarpeisiin.

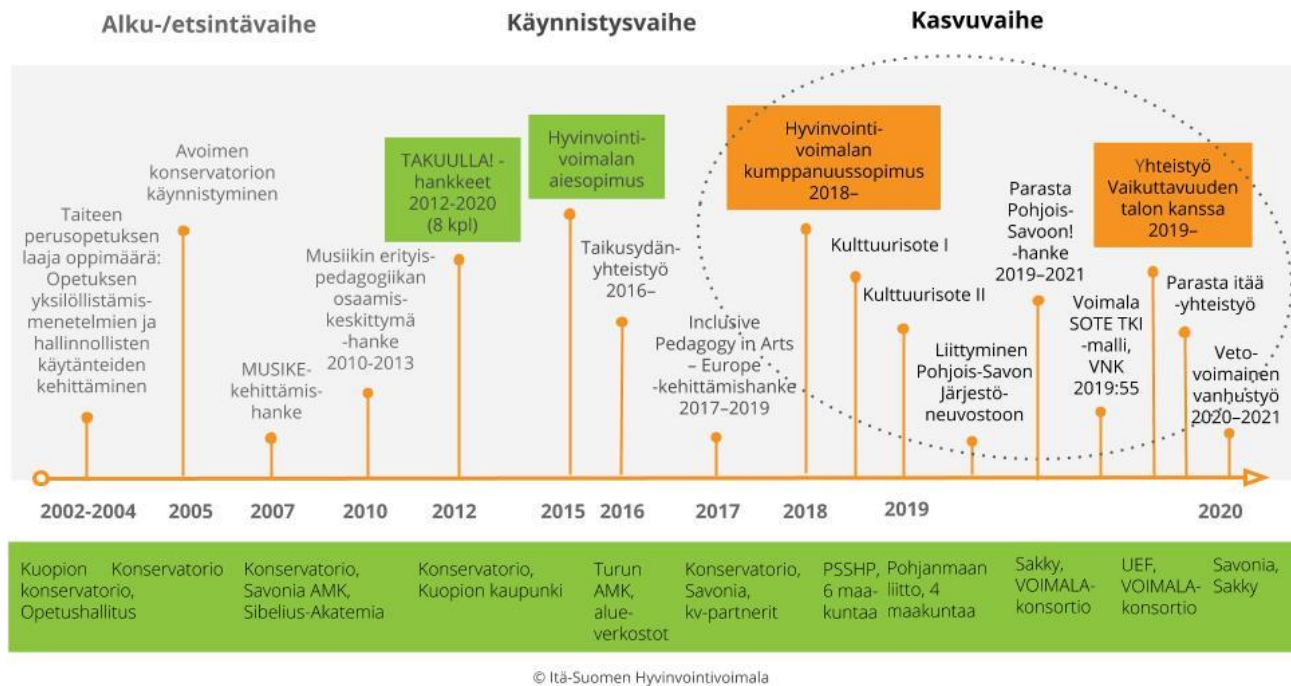
Voimala-konsortion tärkein tavoite on yhteiskunnallinen vaikuttaminen; laaja-alaisen hyvinvoinnin edistäminen ja sen kehittäminen monitoimijayhteistyössä.

Itä-Suomen Hyvinvointivoimala -konsortion jäsenet:

- Itä-Suomen yliopisto
- Kuopion kaupunki
- Kuopion konservatorion kannatusyhdistys ry
- Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä
- Savon koulutuskuntayhtymä
- Savonia-ammattikorkeakoulu oy
- Taideyliopiston Sibelius-Akatemia, Kuopion yksikkö
- Tohtori Matthias Ingmanin säätiö, Ingmanedu Kulttuurialan ammattiopisto
- Tukipilari, kansalaistoiminnan keskus, Kuopion Invalidit ry

Itä-Suomen Hyvinvointivoimala (VOIMALA) tunnistettiin v. 2019 kansalliseksi hyväksi sosiaali- ja terveysalan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan malliksi (VNK 2019:55). Tarkempaan tarkasteluun valikoitui 12 toimintamallia.

Voimalan kehityskaari 2002 - 2020

KUVA 1 Voimalan kehityskaari vuosina 2002–2020 (Itä-Suomen Hyvinvointivoimala)

2 Johdanto

Tilastokeskuksen vuoden 2019 väestöennusteen mukaan Suomen väestö kasvaa nykyisestä 5,5 miljoonasta lähes 5,6 miljoonaan vuoteen 2030 mennessä, mutta vuoden 2030 jälkeen väkiluku kääntyy laskuun, mikä johtuu erityisesti matalasta syntyvyydestä. Syntyvyyden väheneminen ja eliniän piteneminen ovat johtaneet Suomessa väestön nopeaan ikääntymiseen, minkä odotetaan jatkuvan myös tulevina vuosikymmeninä. Ennusteiden mukaan vuonna 2060 väestöstä reilut 30 % on yli 65-vuotiaita. (Tilastokeskus 2020.)

Pohjois-Savossa nähdään hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä toimintakyvyn ylläpitäminen pitkälle vanhuuteen ensiarvoisen tärkeäksi. Vaikka maakunnassa panostetaan ennaltaehkäiseviin toimiin, niin silti palveluntarve lisääntyy, koska iäkkäiden määrä ja erityisesti 85+ väestön osuus kasvaa voimakkaasti vuoteen 2040 saakka. Iäkkäiden yhteen sovitettujen palvelujen kokonaisuus Pohjois-Savossa -malli (2018) painottaa kotona pärjäämisen tukemista, kuntoutusta, kotona toteutettavaa akuuttien, ei-hätätilanteiden, arviointia ja hoitoa. Monialaisella yhteistyöllä tavoitellaan rakennemuutosta, jossa sairaalahoitoa ja pitkäaikaista laitoshoidoa voidaan vähentää. Myös tehostetun palveluasumisen tarvetta pystytään näin vähentämään jossakin määrin. (Tikkanen 2018.)

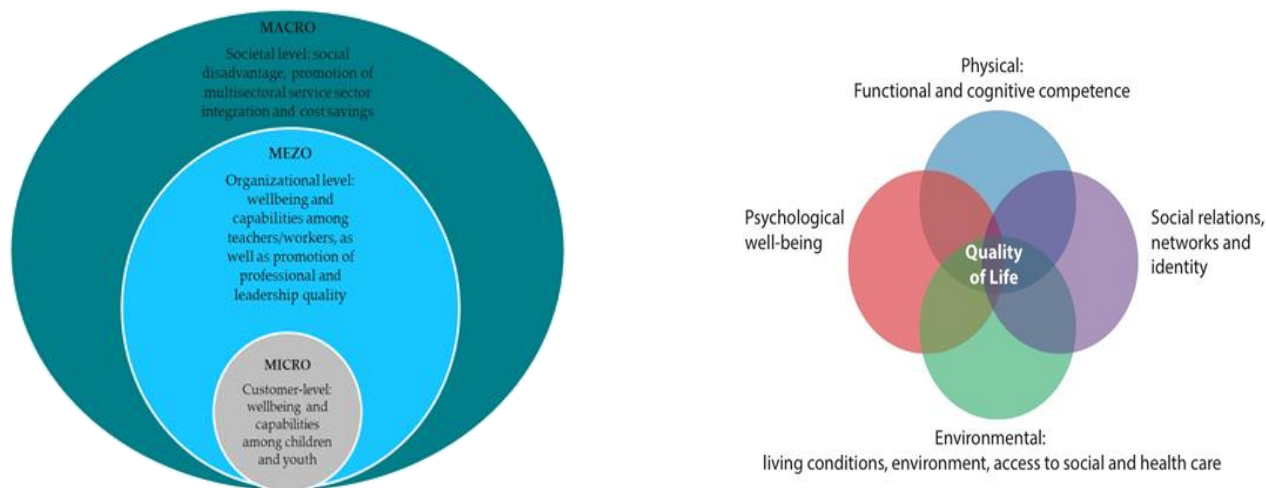
Lääketeide kehittyä ja digitalisaatio mahdollistaa iäkkäiden kotona asumisen pidempään, mutta samalla tulee huolehtia, että elämä on loppuun asti mielekästä, merkityksellistä ja omannäköistä. Itä-Suomen Hyvinvointivoimalassa haetaan asiakaslähtöisiä ja monitoimijaisia ratkaisuja hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden lisäämiseksi sekä eriarvoistumisen vähentämiseksi.

3 Kokonaisvaltaista hyvinvointia monialaisella yhteistyöllä

Itä-Suomen Hyvinvointivoimala ja Itä-Suomen yliopiston Vaikuttavuuden talo valmistelevat yhteistyössä **Monialainen hyvinvointiosaamisen ekosysteemi** -tutkimus- ja kehittämisohjelmaa (2021–2026). Ohjelman yhteydessä toteutetaan ja mallinnetaan kunta-sote-yhteistyöhön kohdistuva **KuntaVoimala -kokeilu**.

Toteutuksen lähtökohtana systeemisyy, moninäkökulmaisuus

- kokonaisvaltainen hyvinvointinäkemys (fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja ympäristö) ja sen edellytykset (mm. toimijuus, yhteisö, palvelurakenne),
- systeeminen vaikuttavuuden arviointi (yksilö, organisaatio ja yhteiskunta),
- yhteiskehittämisen avulla tuotetut räätälöidyt toimintamallit ja niiden omaksuminen moniammatillisen koulutuksen kautta,
- kokeellinen monialainen vaikuttavuustutkimus ja systeeminen muutos

KUVA 2 Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämisen vaikuttavuuden arviointi (Mäki-Opas ym. 2019. Työkalupakki Vaikuttavaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, <http://www.uef.fi/web/uef-vaikuttavuuden-talo/vaikuttavuus-ja-tuotokset>)

Ohjelmalla pyritään

- 1) edistämään työntekijöiden osaamista, työn mielekkyyttä ja jaksamista sekä lisäämään moniammatillista yhteistyötä ja parantamaan johtamisen laatua (**ORGANISAATIO**)
- 2) vähentämään ikääntyvien eriarvoistumisen riskitekijöitä, lisäämään osallisuuden ja tasavertaisuuden kokemuksia sekä edistämään kokonaisvaltaista hyvinvointia (**YKSILÖ**)
- 3) tuomaan taloudellisia säästöjä vaikuttamalla palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan, esim. syrjäytymisen ja eriarvoisuuden vähentämisellä (**YHTEISKUNTA**)

Monialainen hyvinvoinnin ekosysteemi tarkoittaa toisistaan näennäisesti erillisten alojen välistä rakenteellista ja toiminnallista yhteenkietoutumista. Kyse on toimintakulttuurin muutoksesta. Alakohtaisen ajattelun sijaan tarvitaan yhteinen näkemys ihmisen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista, jolloin myös kulttuuriosaaminen integroituu orgaaniseksi osaksi sosiaali- ja terveystalouden koulutusta, toimintaa ja johtamista.

Voimalan visio 2025: MONIALAINEN HYVINVOINTIOSAAMISEN EKOSYSTEEMI

- Pohjois-Savo edelläkävijä työelämän ja koulutuksen uudistajana
- Parantuneet palvelut; asiakkaiden ja työntekijöiden kokonaisvaltainen hyvinvointi
- Uudesta osaamisesta elinvoimaa, kilpailukykyä sekä pito- ja vetovoimaa maakuntaan
- **Kyse yhteiskunnallisesta muutoksesta:** uudesta tavasta ajatella, uudesta toimintakulttuurista, uudistuneesta koulutuksesta ja työelämästä, yhteiskehittämisestä

KUVA 3 Kulttuurihyvinvoinnista kohti kokonaisvaltaista hyvinvointia (Itä-Suomen Hyvinvointivoimala 2020)

4 KuntaVoimala – Ehdotus kuntien ja alueiden eri toimijoiden yhteistyön tehostamiseksi ja päällekkäisyyksien välttämiseksi

KuntaVoimala -mallin toteutuksessa lähtökohtana on **systemisyys, ilmiölähtöisyys, yhteiskehittäminen ja monitoimijaisuus**. Tutkittu ja konseptoitu KuntaVoimala -malli on levitettävissä muille alueille/kuntiin/maakuntiin sekä sovellettavissa uusiin toimintaympäristöihin.

Yhteistoimintamallissa johtaminen, työelämä, koulutus, sosiaali-, terveys-, hyvinvointi- ja kulttuuripalvelut, asiakkaat, kunnat ja maakunta kietoutuvat yhteen. Mallin ydintä on **kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja ihmislähtöisen ajattelun kehittäminen kohti uutta tapaa ajatella, toimia ja johtaa**.

KuntaVoimala -malli tuottaa kuntiin ja hyvinvointialueille uudenlaista osaamista. Toimintamallin tavoitteena on kehittää alueen toimintakulttuuria ja johtamista aiempaa ihmislähtöisemmäksi, **jokaisen osallisuutta ja toimijuutta** tukien ja vahvistaen.

KuntaVoimala -malli ikääntyvien palvelujen kehittämisessä Pohjois-Savossa

KuntaVoimala -mallin kehittämistoimet kohdistuvat 1) kuntien ikääntyvien parissa työskenteleviin eri alojen asiantuntijoihin sekä 2) palvelujaan kehittäviin kuntien ja tulevaisuuden soten yhteistyöhön. Erityisen mielenkiinnon kohteena ovat yhdyspinnat organisaatioiden, eri alojen ammattilaisten ja palvelujen välillä.

Tavoitteena on karsia päällekkäisyyksiä ja luoda yhteiskehittämällä tulevaisuuteen tähtääviä uusia innovatiivisia ja digitalisaation myötä **kunta- ja maakuntarajatkin ylittäviä ratkaisuja vanhuspalveluihin**.

Ennen työpajojen käynnistämistä perehdytään kuntien sekä järjestöjen, seurakuntien, yritysten ja muiden alueen toimijoiden tuottamiin hyvinvointipalveluihin sekä kartoitetaan kuntien/alueen jo olemassa olevat yhteistyöverkostot. Näiden kuulemisten perusteella kootaan kuusi työryhmää, joissa ovat edustettuina eri alojen asiantuntijat, sidosryhmät ja iäkkäät ihmiset läheisineen. Työryhmät toimivat seitsemännen, Maakunnallisen yhteiskehittämistyöryhmän, sisältövalmistelijoina. Jälkimmäisessä on edustus kaikista pientyöryhmistä ja kokoavana foorumina se kokoontuu 3–5 kertaa vuodessa. (Kuva 4)

KUVA 4 Tunnistetaan alueen toimijat ja sidosryhmät ja saatetaan ne ristiinpölyttämään (Itä-Suomen Hyvinvointivoimala)

Yhteistyömallissa yhteiskehittämistyöryhmät toimivat alustana eri toimijoiden yhteistyölle ja kokemusten jakamiselle. Uusien ratkaisujen löytämiseksi työryhmien asiantuntijat saatetaan yhteen miettimään ikääntyvien tulevaisuutta myös **yli perinteisten toimintaa ohjaavien sillojen**. Näin ratkotaan luovasti ja innovatiivisesta alueen ongelmia hyödyntäen mm. kokonaisvaltaista hyvinvoinnin ja osallisuuden arviointikehystä sekä yhteiskehittämisen menetelmiä.

Yhteiskehittämistyöryhmien tuloksena syntyy pysyvä alueellinen KuntaVoimala -yhteistoimintamalli.

Mallilla pyritään systeemimuutokseen, mikä tarkoittaa toimintamallien, rakenteiden ja näiden vuorovaikutusten samanaikaista muutosta, jolla luodaan edellytyksiä tulevaisuuden hyvinvoinnille ja kestäväälle kehitykselle. Juurtumisen varmistamiseksi toiminta integroidaan valmisteilla olevaan Pohjois-Savon Hyvällä mielellä -kehittämishjelmaan. Vaikuttavuustutkimuksesta vastaa Vaikuttavuuden talo (UEF). KuntaVoimala -mallin toteutus on suunniteltu niin, että se voidaan toteuttaa myös etäyhteyksin.

5 Pyydettyä asiantuntijana tiivistän lausuntoni seuraavasti:

Osaavan työvoiman jaksaminen ja saatavuus turvattava

Valtaosa kuntien työntekijöistä on hoito-, hoiva- ja kasvatusalojen ammattilaisia ja monissa kunnissa on pula osaavasta työvoimasta. Jatkuva liian vähäisellä työntekijämäärällä toimiminen lisää työntekijöiden vaihtuvuutta. Palkankorotus ei yksin riitä ratkaisuksi; toisaalta suuri osa kunnista on talousvaikeuksissa.

Työhyvinvointiin ja työn mielekkyyteen kannattaa panostaa. Tulevaisuuden työelämässä korostuvat arvot, elämänlaatu, työn mielekkyys ja merkityksellisyys sekä omien vahvuuksien tunnistaminen ja hyödyntäminen. Erityisesti nuorilla työn sisältö ja merkitys sekä työilmapiiiri painavat vaakakupissa enemmän kuin palkka.

Kohti uudenlaista koulutusta ja työelämää

Itä-Suomen Hyvinvointivoimala -konsortiossa sairaanhoitopiiri, koulutusorganisaatiot, Kuopion kaupunki ja järjestötoimijat kehittävät yhdessä tulevaisuuden työelämää ja hyvinvointiajattelua, jossa luova osaaminen integroituu sote-alojen koulutukseen, toteutukseen ja johtamiseen. Tavoitteena on työelämää ja koulutusta uudistamalla mahdollistaa asiakaslähtöiset ja monitoimijaiset ratkaisut hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden lisäämiseksi sekä eriarvoistumisen vähentämiseksi.

Sosiaali- ja terveysaloilla on pula resursseista ja työntekijöistä; taide- ja kulttuurialoilla puolestaan on osaamis- ja työpotentiaalia. Nyt tarvitaan uudenlaista hyvinvointiajattelua sekä rohkeaa ja monialaista kehittämistyötä, jossa eri toimijoiden näkemykset ja ymmärrys kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista sekä kulttuurin mahdollisuuksista hyvinvoinnin edistämiseksi kohtaavat. Koulutuksiin tulee sote-aloilla sisällyttää luovaa osaamista ja kulttuurialoilla tietoa sote-aloilla toimimisesta sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä.

Kokemukset yhteistyön eduista ovat olleet merkittäviä: lisääntynyttä työhyvinvointia, tyytyväisempiä asiakkaita, työn vetovoimaisuuden ja tuottavuuden kasvua. Kulttuuri- ja sote-alojen yhteistyöllä on vahvistettu vaikeissa tilanteissa olevien asiakkaiden hoitoa, kuntoutusta ja osallisuuden kokemuksia.

Aito monialainen yhteistyö tarkoittaa toimintakulttuurin muutosta koulutuksessa, työelämässä ja päätöksenteossa. Uusi tapa ajatella, toimia ja johtaa tuo säästöjä työssä viihtymisen lisääntyessä, työtapojen monipuolistuessa sekä sairauspoissaolojen vähentyessä. Kehittäminen lisää positiivisia asiakaskokemuksia ja vähentää omaisten huolta. Syntyy uutta osaamista ja työmahdollisuuksia.

Muutos edellyttää pureutumista rakenteisiin

Esitämme edellä esiteltyä KuntaVoimala -mallia kansalliseksi kokeilu- ja kehittämiskohteeksi. Samalla mahdollistuu myös rahoitusmallien toimivuuden tarkastelu: moninäkökulmainen, systeeminen kehittäminen on lähestymistapana haastava, koska nykyiset rahoitusjärjestelmät ohjaavat pilkkomaan kehittämisohjelman useisiin osahankkeisiin.

KuntaVoimala -yhteistyöverkosto toimii kuntien ja tulevaisuuden soten välisellä yhdyspinnalla yhdistäjänä ("hubina") tukien molempien työtä maakunnan asukkaiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveyden (HYTE) edistämiseksi. Malli on sovellettavissa myös muihin toimintaympäristöihin mm. lapsi- ja perhepalveluihin sekä mielenterveys- ja päihdetyöhön.

Lopuksi

Nykyaikana vallitsevan asiat pieniin osiin pilkkovan ajattelutavan seurauksena syntyneet lukuisat siilot ja laatikot estävät meitä tekemästä **systeemiajatteluun perustuvaa ilmiölähtöistä verkostoyhteistyötä**. Myös taide- ja kulttuurialat kärsivät siiloajattelusta. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista on runsaasti tutkimustietoa, mutta silti varoja suunnataan hyvin maltillisesti kulttuurihyvinvointipalveluihin. Voimalassa taide ja kulttuuri on sisällytetty kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin käsitteeseen. Kulttuuri rikastaa ja voimaannuttaa koko työelämää, se on sekä työntekijöiden että asiakkaiden elämänlaatua ja toimintakykyä parantava tekijä.

Itä-Suomen Hyvinvointivoimalassa yhteistyötä on tehty lähes kahdenkymmenen vuoden ajan (Kuva 1). Tänä aikana luotu yhteinen tulevaisuuskuva vaatii silti edelleen avaamista sekä omissa organisaatioissa että koko alueella. Tavoittelemamme yhteiskunnallinen muutos vie helposti yhden sukupolven.

Tulevaisuuden ratkaisu on **orgaaninen monialainen yhteistyö**, jossa esim. tekniikan, sosiaali-, terveys- ja kulttuurialojen osaaminen on kietoutunut yhteistoiminnaksi ilmiö- ja tarvelähtöisesti. Voimalan vision mukainen monialainen hyvinvointiosaamisen ekosysteemi on ratkaisu myös ikääntyvien palvelujen parantamiseksi ja turvaamiseksi. Näin voimme taata **merkityksellisen elämän ikääntyville** sekä heidän parissaan työskenteleville myös tulevaisuuden Suomessa!

Eeva Mäkinen
FT, MuM, kehitysjohtaja
Itä-Suomen Hyvinvointivoimala

www.hyvinvointivoimala.fi

Lähteet:

Mäki-Opas ym. 2019. Työkalupakki Vaikuttavaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, <http://www.uef.fi/web/uef-vaikuttavuuden-talo/vaikuttavuus-ja-tuotokset>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste [verkkójulkaisu].

ISSN=1798-5137. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 1.11.2020].

Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/vaenn/index.html>

Tikkanen P. 2018. I&O kärkihanke. Iäkkäiden yhteen sovitettujen palvelujen kokonaisuus Pohjois-Savossa